

ויענין בדעת תורה למפרש ש"ס (סי' שכח סעי' כז) שלמד מדברי המ"א דה"ה לענין מריחת משחה לצורך ריפוי חולי שיש להתיר ע"פ המ"א, ושוב כת' שמה שמי"כ הא"ר (סי' שטו) דלרש"י, ר"ן וטור, שנקטו בענין רוק שגם באופן שחדר נבלע איכא משום מירוח צ"ע אם להקל בזה וכו', וסיים דמ"מ במקום חולי שאב"ס יש לסמוך על דברי הרמ"א ותלמיא בדיעות דסי' שי"ח סעי' י"ז וחילוקים הנזכרים שם, ע"כ. וכן מבואר בערך ש"י דלסברת המ"א יש להקל אף במשחה. [ועי' בהגהות על הדעת תורה שמי"ש שהמ"א מפרש כוונת רש"י, ר"ן וטור, דמה שהזכירו לשון ממרח לא משום מלאכת ממרח רק דבמירוחו משוה גומות עיי"ש]. אולם שו"ר בצ"א (ח"ו סי' ל' אות ה) שכת' לדחות דברי הדעת תורה דאינו דומה מריחת משחה ע"מ להבליעה להא דרוק, שכל המטרה של שפשוף הרוק הוא רק לשם המטרה שיבלע בפרקע ובלעדי זה אין לו כל כוונה תועלתית בזה, אבל במשחה כגון משחת שניינים שיש לו גם כוונה תועלתית מוקדמת שתעלה שכבת המשחה על השניינים ותשאר על רקע קט ורק לאחר מיכן הוא דרצונו שתסמסמסם ותיבלע, ואי"כ י"ל דבכה"ג שפיר הוא דאוסר דהרי אין שיעור למירוח לא בכמותו ולא באיכות השהייתו ובכל שהוא חייב, ע"כ. וכן הקשו השש"כ (פ"ג הגה סד) והגר"נ ק"צ"ל (חוט שני ח"ד סי' שכח הגה שד).

אלא שלכאורה אין חילוק זה מוכרח, שהרי התירו של המ"א הוא משום שבמריחתו אינו אלא מבליעו במקום ובכה"ג ולא שייך איסור ממרח כי אינו מחליק את הדבר וכן הוא במשחה, ופיזורה בידיו או בגופו אינו לשם מריחה אלא כדי לפזרה בכל מקום. וכן בשש"כ (ש) הביא בשם הגרש"א זצ"ל דאם ממרח את המשחה עד שכולה נמסה ונבלעת בגוף האדם של מיקרי מצרח, ולא אסר אלא כשהמשחה נשארת והוא רוצה להחליקה על פני הגוף, ע"כ. ועי' במאור השבת (ח"ד עמ' תקלו) בשם הגרש"א זצ"ל שהדיו כן בין אם רצונו להבליעה בגוף לצורך רפואה ובין אם עושה כן משום שלא תישאר בחוף שלא יתלכלך דבכל גווני שרי. והמנח"י (ח"ו סי' ט) פסק כהמהרש"ם וכתב דנראה דכל זה במשחה שיש קפידה ע"פ דרכי הרפואה שלא להשאיר כלל בעין רק להבליע כולה בתוך הגוף, דאליכ' בודאי משאירים ג"כ בעין, והרבה פעמים יש ג"כ תועלת לרפואה מהנשאיר בעין ובאים לידי חשש מלאכה דאין, ע"כ. ועי' באג"מ (א"ח ח"ב סי' טע). ובאמת י"ל שבני"ד אף המחמירים יודו כי משחת שניינים וכדו' שאני כי רצונו שתישאיר שכבה על גופו משא"כ הכא שכונתו שתבלע לגמרי (ולא שייך סברת הגר"נ ק"צ"ל המובאת לעיל אות ג').

ז. דבר שאינו נמרח אטו דבר הנמרח

ונראה שבני"ד אין לאסור משום גזרה שמא יבוא למרוח בדבר הנמרח וכמו שנבאר. תנן בשבת (קמז). חבית שהיתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח. ונח' בגמ' (קמז) בענין מישהא רב אסור ושמואל שרי, מאן דאסר גזרינן משום שעוה, ומאן דשרי לא גזרינן, אמר ליה רב שמואל בר בר חנה לרב יוסף בפירוש אמרת לן משמה דרב מישהא שרי. ופרש"י משחא שמן עב. ועי' בשו"ע (סי' שד' סי' יא) שפסק כרב לאסור. וביאר המ"ב (סי' מה) דאע"ג דאין מירוח בשמן, אסור, דגזרינן אטו שעוה, ודוקא שמן עב כיון דשייך בו קצת מירוח אתי לאחלופי, ע"כ. ובדרך זה מבשר בסימן רנ"ב (סעי' ה) ובמ"ב (שם ס"ק לה) בענין הנחת קילור על המכה בשבת דחיי' לצאת ימרח.

ועי' בב"י (סי' שד) שמ"מ לא אסרינן אלא בשעוה וכיוצא בו שהוא דבר המתמרח, והכן בשמן עב אע"פ שאין מירוחו ניכר כ"כ מ"מ אסור כיון דשייך ביה מירוח קצת דאתי לאיחלופי בשעוה, אבל בשאר כל הדברים מותר לסתום החבית, ע"כ. ומסתבר דגזרה זו אינה אלא במקום סתימת נקב או על הקילור וכדו', שיש לגזור הא אטו הא. וכן דייקן בארוחת שבת (פ"ג הגה ט) מהר"א (אות כא), ועיי"ש בשם הגרש"א זצ"ל שע"כ התיר להשתמש בסבון נוזלי. ולפי"ז ה"ה אלקוהול גיל נוזלי דלא שייך איסור ממרח שאין לאסור בשמימו. [ועי' בשבט הלוי (שם) שכת' שבדבר שיש חשש ממרח כמו משחה וכדו' מותר לתת ללא מריחה לצורך חולה, דאע"פ שבש"י שיי"א לענין הנחה בנקב גזרינן אפי' בהנחה בלי מרוח, היינו במקום שאין מתירין גזירת שחיקת סממנין].

ה. איסור מוליד

אלא שבסוג אלקוהול גיל שהוא קרוש ועיי' שפשוף הידים נהפך לנוזלי אכתי יש לדון בו משום איסור מוליד. דכתב האגור (סי' תפ"ג) בשם בעל התרומה (עי' סי' לה) דאסור לרחוץ הידים במלח מפני שנימוח והוי נולד. וכן הביא הרמ"א (סי' שכו סי' ט) דאסור לרחוץ ידיו במלח, וכי"ש בבבב"א שיקורין זיניין בלי"א, או בשאר חלב שנימוח על ידיו והוי נולד, ע"כ. וכת' המ"ב (סי' ט) דמ"י לריסק שלג וברד שנתבאר לעיל בסימן ג"כ מטעם זה, ע"כ. והמ"א (סי' יא) הביא בשם השל"ט דיש מתירין, לדוקא ברד ושלג שעומדין למשקין אסור. וכן הביא המ"ב (שם) שיש מתירין בזה דס"ל דמה שאסור חז"ל לריסק שלג וברד הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדין למשקין שאף השלג וברד למימיהם הם עומדים, ואי"כ בורית ושאר חלב שאינם עומדים למשקין מותר לכתחלה, ע"כ. ולפי דברי המ"א בני"ד ודאי שרי.

ט. מיר נעלב - אינו ניכר לעין

ונראה דאף לרמ"א הנ"ל יש לדון להתיר, וזה ע"פ דברי המ"א (סי' שכ' ס"ק ג) שכת' בשם הרמב"ן, הר"ן, הרמב"ם והמ"מ שמותר לריסק קרח בידים לתוך כוס שיש בו מים כי טעם האיסור שמא יסחוט פירות העומדין למשקין וכיון שנתערב במים לא גזרו, ודלא כהשו"ע שמשמע שאסור בכה"ג. ולפי"ז י"ל דה"ה בני"ד כיון שאינו ניכר מחמת שנבלע, אלא דיש לדחות דשאני תם שמיד מתערב משא"כ בני"ד שרק אחר שנהיה נוזלי נבלע בגוף. וכן משמע קצת בט"ז (סי' שכו ס"ק א). ובלא"ה דעת המ"ב (סי' שיח שעה"צ אות קמז) דטוב להחמיר דלא כהמ"א.

אלא ד"ל דבני"ד כיון דאינו אלא קצת ואינו ניכר אין משום נולד ואפשר דליכא משום מוליד. דאיתא בשבת (נא) אין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שזיובו מימיו. ופרש"י (ד"ה כ"ג) דטעמא דאין מרסקין בשבת משום דדמי למלאכה שבורא המים. והרמב"ם (פכ"א ה"ג) כתב דאסור משום גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין. ובעל התרומה (פ"ג לה) פירש שהוא משום מוליד בשבת וע"כ נקט דאסור להחם בשבת פשטידי"א (או אינפאדה) שהיא פת כפולה הממולאת בחתיכות שומן, אצל המדורה, משום דשומן הנקשר נימוח והוה ליה נולד, ע"כ. ועי' בשו"ע (סי' שכ' סעי' ט) בענין איסור של ריסק קרח דלא ס"ל לאסור משום נולד, וכמ"ש השעה"צ (אות לה) בדעת המחבר.

ויענין ברמב"ן (שם נא: ד"ה והא) שהקשה על ספר התרומה, דשומן כיון דלעולם אוכל הוא אפי' לריסק ולסחוט מותר. והסמ"ק (סי' רב והגהות אות יג) כת' דלמעשה אין לאסור כיון שלא עושה בידים. וכת' הר"ן (ח"ג תניב יב סעי' ע"ד) שנראה עיקר כהמתירין. ודעת השו"ע (סי' שיח סעי' טז) להקל. והרמ"א (שם) כתב דנהוג החמיר, וביאר המ"ב (סי' קה) דהיינו משום איסור מוליד. מיהו כתב הרמ"א (שם) שבמקום שורץ יש לסמוך על דעת המתירין. וכת' הגר"א (אות כז) שה"ה בדיעבד אם כבר עשה את המלאכה נאסר. וכן פסק המ"ב (סי' קה) ועי' עוד בזה בשמעתא עמיקתא גליון רס"ט.

ועי' עוד בבעל התרומה (שם) שכת' שאם בערב שבת הוציא השומן שבתוך הפשטידי"א, מותר לחממה בשבת. ודקדק הב"י (שם) דנראה מכאן שאפי' לדעת המחמירים מותר להחם בשבת חתיכת בשר שמן ואע"פ שמוקצתו זב, שאליכ' אע"פ ששפך המים והשומן חז"ל לאסור מפני חתיכות בשר שמן שבתוך האינפאדה"ה שהם נפשרים וזבים, והטעם משום דכיון דדבר מועט הוא הדבר הנפטר לא חשיב ושרי. וכן פסק המ"ב (סי' קה) דאפי' להיש מחמירין אינו אסור כ"א כשיש הרבה שומן על הפשטידי"א שכשיהיה נימוח יהיה זב לחוף ויהיה מינכר בפ"ע, אבל אם אין על הפשטידי"א כ"כ שומן, או שמוקצתו כ"כ בריחוק מקום מן החום שלא יהיה נימוח עד שזיוב לחוף, אלא מעט ממנו יהיה נימוח בתוכו לבד, מותר לחמם הפשטידי"א לכוי"ע, ואף שעדיין נפטר זב מהבשר שומן שבתוכו דבר מועט הוא ושרי לכוי"ע, ע"כ. ועיי"ש שאם מתערב מיד עד שאינו ניכר נמי שרי. ולפי"ז י"ל דה"ה בני"ד כל שאין הנוזל זב לחוף מותר לכוי"ע כיון שהוא בכלל דבר מועט וכיון שאין משום נולד י"ל דליכא משום מוליד. וע"פ כל הנ"ל נראה שמותר להשתמש באלקוהול גיל בשבת. וכן פסק השש"כ (פ"ג אות יד). [ומותר להשתמש באלקוהול גיל בפסח ללא אישור מיוחד כי בד"כ אין בו חשש חמץ (ע"פ מומחי כשרות), ומי"מ לכתחלה יזהר שלא יגיע למגע באוכל. ועי' בשמעתא עמיקתא גליון קע"ט].

מסקנא דדינא

א' אסור למרוח על גופו משחה בשבת, ואם יש בה צורך משום ריפוי ניתן להניחה על מקום הצריך טיפול ללא מריחה (באופן שאין איסור משום שחיקת סממנין, כגון בחולה שאין בו סכנה וכיוצ"ב). ב' י"א שאם מורח משחה ודעתו להבליעה לגמרי בגופו אין בזה משום איסור ממרח. ובמקום הדחק יש לסמוך להקל (באופן שאין איסור משום שחיקת סממנין כנ"ל). ג' מותר לכתחלה להשתמש באלקוהול גיל בשבת, אף אם הוא מוצק ונהפך לנוזלי עיי' שפשוף הידים, ואין לחוש בזה משום איסור ממרח או מוליד בשבת.

ואכן המ"א (רס"ו רס"ז) כתב - שנו"ר ברור דיותר טוב שלא להוסיף, דמפסיד מיהא הכוונה במקצת וכי"מ בד"מ, אלא שדאי להרבות בנרות משום כבוד שבת נהגו להוסיף. והנה המנהג שבמדינתנו להדליק ב' עששיות של זכוכית ופתילה בכל א', ומדליקים עוד פמוטא א' של מתכת בששה או בשמונה נרות, ויש מדליקים עוד באמצע הבית ובחדרים אחרים כפי הצורך, וני"ל שהוא מנהג נכון דבכה"ג איכא היכרא לב' נרות שהם כנגד זכור ושומר, ואין תוספת שאר נרות מפסיד הכוונה כלל, ואין ספק שהמנהג הוקבע מתחלה לכך הלכך אין לשנות.

ד - וחו"מ דמבואר במרדכי והרא"ש דשרי להוסיף על פסוקי מלכויות אע"פ שהן מכוונים כנגד איזה דבר, וכן נפסק לדינא בטור ובשו"ע. ובמהרי"ל מבואר דשרי להוסיף על ב' נרות השבת אע"פ שהם מכוונים כנגד זכור ושומר, וכתב הד"מ דמקור ההיא דינא מדברי המרדכי והרא"ש הנזכרים, וכן פסק בהגהותיו לדינא. וצ"ע מדברי המ"י בפסחים הנזכרת לעיל גבי הבלדה דמבואר דאין להוסיף כנגד דבר המכוון.

ומצינו דעמד בזה החת"ס (א"ח ח"ב סי' ע"ה, ופסחים ק"ד ע"א) וכתב דודאי בסדר הבלדות דלולי תיקון חז"ל לא היו מונין הבלדות כלל, וכן בציצית דלולי תיקון חז"ל מיהיכי תיתי לעשות חוליות כלל, הם אמרו והם אמרו, ואין לשנות המנין. משא"כ בהדלקת נרות שבת דמצווה להרבות בנרות כדכתיב (ישעיה כ"ד ט"ה) באורים כבוד, ו' ואמרו במדרש (לקו"ש) בפסחים, ואיך יבואו חז"ל ויאסרו להוסיף על ב' נרות משום רמז דידהו. וכן בקה"ת בשבת שאין בו ביטול מלאכה לעם היו יכולים לקרות כל היום ולהזמין גברי טובא, הלא בימיהם לא היה תוספת ברכה שאינה צריכה, כי באישון מברך לפני והאחרון לאחריו, ואיך יבואו חכמים לאסור שלא יקראו יותר מ' משום רמז דידהו, ע"כ די להם שלא יפחתו אבל המוסף שפיר כמוסף. וכן בפסוקי דר"ה דמלכויות שהוא בתוך התפילה ויאסרו שבהו של משה, אין לתת קצבה, ע"כ אמרו לא יפחות אבל מותר להוסיף. עכ"ד.

ולפי"ז ה"ה בני"ד, כיון דכבוד שבת הוא להרבות בסעודה, איך יבואו חז"ל ויאסרו להרבות בפת. אולם עניןי"ן בכה"ח (לגרייה סופר זצ"ל - סי' רס"ב סי' ג) דאחר שהביא דברי האר"י דיש לבצוע על י"ב חלות, ועי"פ שלא יפחות מדי חלות כמבואר בזוהר. כתב דאם אין לו חלה שלא לשפח לא יניח כי אם שתיים, וכן אם יש לו חמשה או ששה לא יניח כי אם ארבע. ונר' דס"ל כהמאמר הנזכר, ועדיף מיניה, שמהמאמר נר' דסגי באיזה היכר שעושה, ואי"צ להזהר שלא להניח שאר החלות על השולחן, ואילו מהכה"ח נר' דאף ימנע מלהניחם לפניו.

העולה לדינא - מותר לבצוע על ג' חלות בשבת, דאין קפידא אלא שלא יפחות מלחם משנה. והאם רוצה להיזהר ברב יכול להניח לפניו כל החלות אך לא יבצע אלא על ב', דבזה יהיו ניכרות הב' חלות שבצוע עליהם שהם כנגד לחם משנה.

פניני מוסר עניני שבת קודש

זכירת השבת בימי השבוע (ו)

לפי ערך ההכנה כן יקבל את קדושת השבת - כי גודל קדושת השבת אף שגדלה מעלתו שהוא קדוש ומעצמו בלי אתערותא דידן, מ"מ צריך הכנה והזמנה שיהא בו מקום ראוי לחלוף עליו קדושת השבת... והכל הולך לפי ערך ההכנה והזמנה שהכין עצמו בערב שבת... ולפי ערך ההכנה כן שורה בו קדושת השבת. ומי שטרח בערי"ש יאכל בשבת, כי לפעמים יתיחס שם אכילה על ענין הנאת השבעה מזיו השכינה כמאמר הכתוב ויחוו את האלקים ויאכלו וישתנו... ולזה מי שטרח ויגע בערב שבת להכין עצמו שיהיה מקום ראוי להשראת הקדושה... הוא הוא שיאכל בשבת כלומר שתשבע נפשו ויזון... ענינו מזיו השכינה המאיר ביום שבת ק' לכל באי עולם... (סידורו של שבת, שורש א' ע"ג ו)

ע"י "זכור את יום השבת" נזכה "לעשות" את השבת - (שבבת זוכים לקבל את תוספת הרוחניות כפי "קבלת השבת" שקדמה לה מצידנו. זוהי אזהרת הקב"ה "זכור את יום השבת לקדשו" זכרו את השבת בכל ימות השבוע, כי כפי הנפש שתיכנו כן תקבלו את הנשמה היתירה, הרי שקדושת השבת תלויה בהם. החיוב שלנו הוא "לעשות" את השבת, להכין את עצמנו לשבת. שבת היא בת זוגו של עם ישראל, ועלינו להשפיע על השבת, ככל שמתעלים יותר כך מכניסים יותר תוכן של קדושה לתוך השבת... (שפ"ח ח"ג ע"ג תכ"ט)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"